

Udgravning af 110 grave på Almen Kirkegård, Aalborg

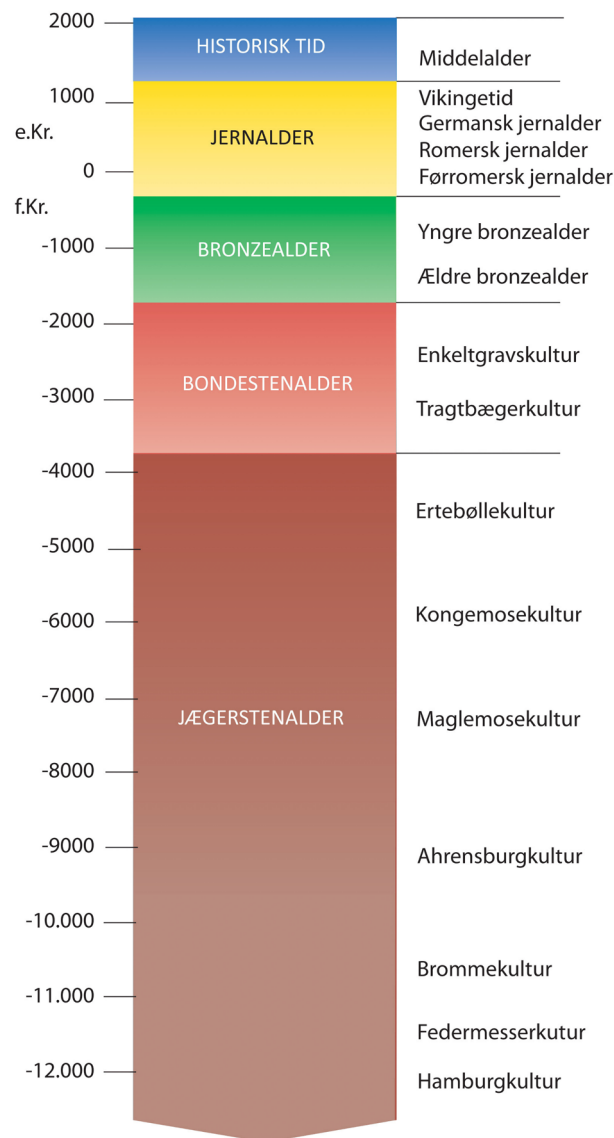
Arkæolog og osteolog Anne Østergaard Jensen og arkæolog Kirstine Schrøder Hansen

Figur 1: Skeletter under udgravning. Det ses tydeligt, hvordan de ligger pænt på række med hovedet vendt mod vest.
Foto: Nordjyske Museer.

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet	3
Undersøgelsens resultater	4
Nordlige felt	5
Sydligte felt	5
Sammenfatning og perspektivering	5
Hvis du vil vide mere	6

Indledning

I forbindelse med undersøgelsen af to områder nord og syd langs det østlige kirkegårdsskel på Almen kirkegården i Aalborg fremkom 110 begravelser og to urner samt ni stolpehuller.

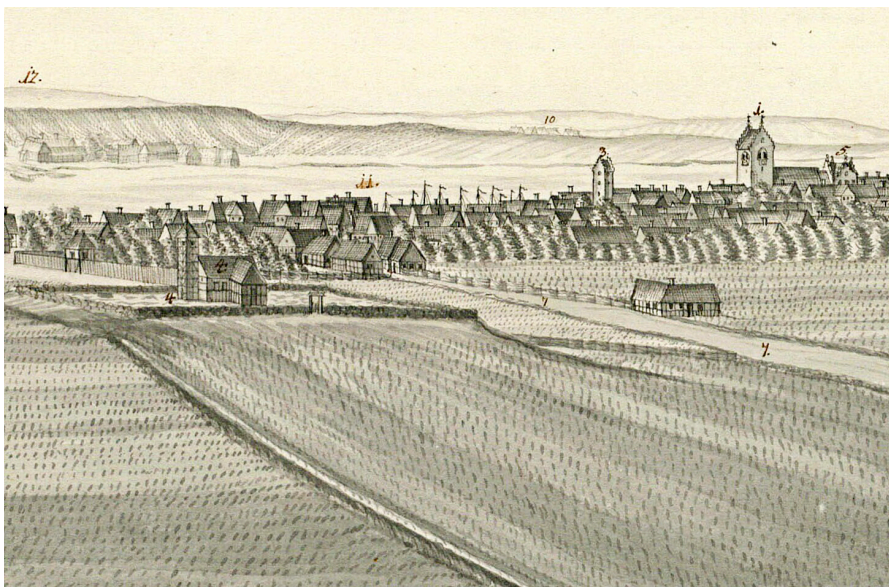
Undersøgelsens baggrund

Undersøgelserne pågik som følge af, at der skulle bygges en tilbygning øst for det eksisterende kirkegårdskontor og en materialeplads sydvest herfor. Ved et tilfælde blev førstnævnte område opdaget af en af museets arkæologer i slutningen af oktober 2020. Her pågik påfyldning af sand i en byggegrube, og arkæologen bad entreprenøren indstille arbejdet, idet der i undergrunds niveau kunne iagttages omrids af 2 grave. Anmodningen om indstilling blev straks efterkommet.

Arkæologens indgriben skyldes, at arealet til den kommende bygning ligger inden for det kulturarvsareal af regional betydning, som er udlagt omkring byens middelalderlige Skt. Jørgens kirke og spedalskhedshospital med tilhørende kirkegård.

Lokalområdet

Udgravningen af det nordøstlige område ligger i den ældste del af Aalborgs nuværende Almen kirkegård, mens det sydvestlige udgravningsområde er fra en del af kirkegården, som blev oprettet omkring 1795. I nærhed til og umiddelbart vest for det nordøstlige område har Skt. Jørgens kirke og Skt. Jørgen hospital (spedalskhedshospital) ligget i middelalderen (fig. 2), svarende til sydvest for den middelalderlige bykerne i et formentlig åbent landskab med dyrkede marker. Noget øst for kirken og hospitalet løb den nord-syd gående landevej til Svenstrup og længere sydpå (se tallet 7 på fig. 2). Sådan var landskabet langt op i tid.

Figur 2: Udsnit af J. Bruuns prospekt af Aalborg fra 1755, set fra syd. Fra Frederik V's Atlas. Skt. Jørgens kirke er markeret med 4-tallet. På dette tidspunkt var bygningen i bindingsværk, men om dette var tilfældet i middelalderen, vides ikke. Tallet 7 markerer landevejen mod syd. Det kgl. Biblioteks billedsamling.

I 1506 blev Skt. Jørgens Hospital i Aalborg omtalt første gang, men med stor sandsynlighed er institutionen oprettet langt tidligere. Sygdommen spedalskhed har været kendt i Danmark siden slutningen af vikingetiden, men ikke nødvendigvis særlig udbredt på den tid. I den Hellige Kjelds levnedsbetegnelse fortæller, at der i 1100-tallet var spedalskhed i Viborg Stift, hvortil Aalborg hørte. Fra sidste halvdel af 1200-tallet optræder Skt. Jørgensgården stadig hyppigere i det skriftlige kildemateriale, givetvis foranlediget af en voksende forekomst af spedalskhed. Først fra senmiddelalderen blev det dog påbudt, at spedalske skulle isoleres på en Skt. Jørgensgård.

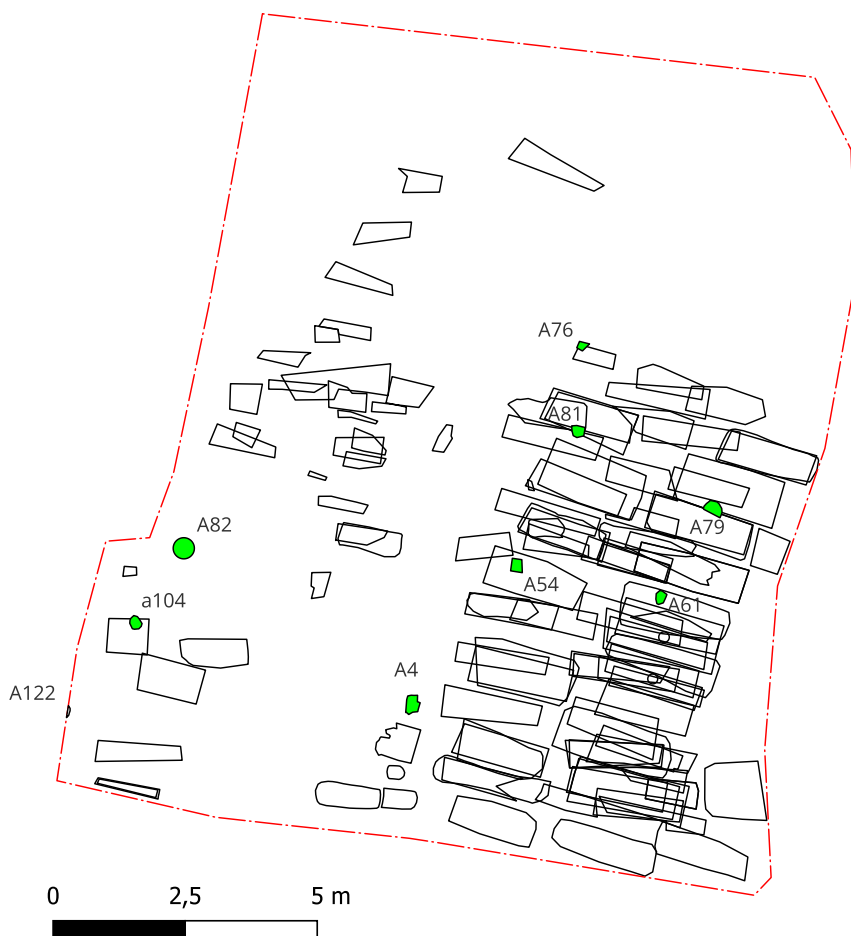
I 1513 blev Skt. Jørgensgården i Aalborg forlenet til byens helligåndskloster (senere kaldet Aalborg Hospital), og lige efter Reformationen kaldes Skt. Jørgensgården for klosterets ladegård. Måske var der ikke længere spedalske på gården, da spedalskhed blev udryddet i hvert fald i større byer som Odense og Malmø før år 1400. Den sidste Skt. Jørgensgård i Danmark blev nedlagt i 1542. Under Grevens Fejde i 1534 blev bygningerne ved Skt. Jørgensgården i Aalborg ødelagt, og kirken genopførtes. Omkring 1750 var kirken i bindingsværk (fig. 3). Den blev nedbrudt i 1807/08. Materialerne fra kirken blev delvist genanvendt ved opførelsen af et kirkegårdskapel, der kom til at ligge på nogenlunde samme sted som kirken.

Kirkegården til Skt. Jørgen forblev i brug efter middelalderen, i første omgang hovedsageligt som fattigkirkegård, men fra slutningen af 1500-tallet nødvendiggjorde den trange plads på de mere "pæne" kirkegårde inde i Aalborg, at byens borgere nødtvungent måtte lade sig begrave på Skt. Jørgens kirkegård, der tillige måtte udvides. Den blev dermed den ældste del af den nuværende Almen Kirkegård.

Undersøgelsens resultater

Undersøgelsen af to større områder på Almen kirkegården har tilsammen påvist 110 begravelser, heraf 10 begravelser og to urner er fra efter 1940. Derudover er der registreret 8 stolpehuller fordelt i det nordøstlige område samt 1 stolpehul fra østvendt profil.

Fire af otte stolpehuller blev udvalgt til datering. Resultatet peger på, at to af stolpehullerne er anlagt i 1500-tallet, det tredje er anlagt i 13-1400-tallet, og det sidst udvalgte daterer helt tilbage til Kongemosekulturen (6.400-5.500 f.Kr.). Siden det adskiller sig så markant fra de resterende stolpehuller, kan det indikere en fejl (fig. 3).

Figur 3: Det nordlige udgravningsfelt, hvor kirkegårdsbygningen grænsede op til den vestlige feltgrænse. Gravene er markeret med sort og stolpehullerne (8 stk.) med grøn. Det sidste stolpehul er ikke farvet, da det sidder i østvendt profil. Foto: Nordjyske Museer.

Nordlig felt

Da museet blev bekendt med anlægsarbejdet, var det kun ca. 51 m² af i alt 185 m², som ikke var nedgravet til undergrund. I dette område blev der registreret tre niveauer med begravelser, hvoraf 23 lå i øverste niveau ca. 1 meter under terræn (11 stk.) og grave/urner fra efter 1940'erne (10 grave og 2 urner). Dateringen på de yngste grave blev vurderet ud fra typen af kiste (hvidmalet), kistesøm, håndtag og ikke mindst tandproteser, som hovedparten af skeletterne fra efter 1940 bar i munden.

I de resterende to niveauer i dette område blev der registreret 27 begravelser. 31 begravelser blev registreret vest og nordvest for de 51 m², hvor det var tydeligt, at hovedparten af gravene var skåret og delvist fjernet af en gravemaskine.

¹⁴C-dateringer på skeletter fra niveau 1 placerer tre skeletter i 17-1800-tallet og et skelet daterer fra 18-1900-tallet. Begravelserne i niveau 2 daterer fra 16-1700-tallet, mens begravelserne i undergrund (niveau 3) daterer fra slutningen af 14 til 1500-tallet og fra 15-1600-tallet. Begravelserne i undergrunden adskilte sig desuden også fra de andre grave ved at være en smule mindre og som oftest uden kiste.

Under fjernelse af en sandpude længst nord fremkom yderligere 20-25 store utildannede kampesten i størrelsen 40-90 cm, som ikke længere lå *in situ* (på deres oprindelige plads). Stenene tænkes at kunne stamme fra samme kirke, som i 1750 var af bindingsværk, og som blev nedbrudt i 1807/08.

Sydlig felt

Her blev der registreret fire grave, hvoraf den ene er af yngre dato og blev derfor ikke udgravet, men blot opmålt med GPS, da det blev vurderet, at den ikke blev ødelagt af anlægsarbejdet. Den anden vurderes at være fra 1700-tallet, og den blev således udgravet og hjemtaget. De sidste to grave, som blev registreret i dette område, lå mere centralt på pladsen, men blev liggende, da det blev vurderet, at de ikke blev ødelagt af anlægsarbejdet.

Afrømningen blev overvåget af en arkæolog, og en detektorfører afsøgte samtidig hele området, hvorved der blev fundet 12 mønter. Det gælder bl.a. 5 borgerkrigsmønter (1250-1360), 3 skilling, hvoraf den ene kan bestemmes til Fredrik 7., 4 skilling (1856 – X280). Derudover blev fem mønter bestemt til bl.a. Erik Menved (1286-1319), Erik Klipping (1259-1286) og sluttelig Christoffer II (1319-1332), samt en regnepenning med et lille hul i, som kan indikere, at den har været brugt som et vedhæng. Der er utydeligt våbenskjold på begge sider, og det spekuleres i om den kan stamme fra Tyskland.

Den sidste mønt, som blev bestemt, er en mønt fra yngre vikingetid. Den vurderes af flere eksperter til at være en skandinavisk imitation af en Knud den Store Pointed Helmet type, hvilket betyder, at den er slået efter 1030.

Sammenfatning og perspektivering

Ved udgravning af et større område på en kirkegård, som ved Almen kirkegården, kan det pludselig blive muligt at iagttage en vis form for organisering af gravene i form af rækker og striber med få indbyrdes skæringer, akkurat som det fremgår af figur 3, hvor der erkendes minimum 6 nord-syd gående rækker. Det spekuleres derfor i, om gravene har været markeret på overfladen med f.eks. sten, som det bl.a. ses ved Bøgelund kapel ved Karup eller Asmild uden for Viborg (Jacob Kieffer-Olsen, Grav og gravskik i det middelalderlige Danmark: 8 kirkegårdsudgravninger: ph.d. afhandling, 1993, s. 91). Ved Bøgelund var flere af gravene markeret med marksten.

Kieffer-Olsen skriver i sin afhandling (Grav og gravskik i det middelalderlige Danmark: 8 kirkegårdsudgravninger : ph.d. afhandling 1993, s. 93), at det kendes fra mange kirkegårde, at børnegrave er placeret i bestemte områder af kirkegården, hvor de ligger mere samlet. Det ses bl.a. i Hørning, Øm Kloster, Peterskirken i Tønsberg (Norge) og er også konstateret i England, Tyskland og Schweiz. Det samme gør sig gældende på Almen kirkegården i Aalborg, hvor børnene er placeret længst nordøst på kirkegården, under det der i dag er Kirkegårdsgade (ÅHM7505). Gravene herfra blev udgravet under en kampagne i 2021 i forbindelse med nedsættelse af tre affaldsmokker. Skeletterne vil blive behandlet under en osteologisk analyse.

Med viden om, at begravelserne i den nordlige byggegrube lå øst for middelalderens Skt. Jørgens kirke og kirkegård øgede det håbet om at finde skeletter med spor efter spedalskhed i takt med, at undergrundsniveauet nærmede sig. Alle skeletter herfra er analyseret, og intet tyder på, at disse mennesker døde med spedalskhed. Mange af dem vidner i stedet om et hårdt liv med fejllærning (jf. forandringer på tænder og i øjenhuler), dårlig tandhygiejne og et liv, hvor både kvinder og mænd har haft et krævende fysisk arbejde, som har slidt på led i både arm/ben og i ryggen.

Det mest sandsynlige er derfor nok, at de ældste hjemtagne skeletter stammer fra fattigmandskirkegården efter Skt. Jørgens hospital blev nedlagt, mens finere folk også blandede sig imellem, som det bl.a. ses med den engelske konsul Jens Schibbye Herskind, som blev stedt til hvile i dette område af kirkegården (født 27. juni 1792 – død juli 1859, fig. 4).

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

Olesen, Svend B.: *Aalborg Bys Kirkegårde*, 1984

Kieffer-Olsen, Jacob: *Grav og gravskik i det middelalderlige Danmark: 8 kirkegårdsudgravninger*. ph.d. afhandling 1993.

Fig. 4: Mindesten over den engelske konsul i Aalborg, Jens Schibbye Herskind, som blev stedt til hvile i dette område af kirkegården (født 27. juni 1792 – død juli 1859). Stenen har ligget direkte på kisten. Hans gravsten kan stadig ses på Almen Kirkegård på en ny placering. Foto: Nordjyske Museer.

Udgravningsdata

Almen kirkegården, Aalborg

- Nordjyske Museer jnr. 7386
- Udgravningsperiode: 29. oktober-16. december 2020
- Fund & Fortidsminder: 120516 Sb.nr. 193
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 20/11225
- Bygherre: By- og Landskabsforvaltningen, Drift, Aalborg kommune
- Undersøgt areal: 508 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Christian Klinge
 - Museumsinspektør Christian Vrængmose
 - Arkæolog Stine A. Højbjerg
 - Arkæolog Anne Østergaard Jensen
 - Arkæolog Kirstine Schrøder Hansen
 - Kristine Højlund
 - Emilie G. G. Jørgensen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Nordjyske Museer, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg